

قدرت هنجاری و جهت‌گیری اقتصادی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی (مطالعه موردی: مولداوی و بلاروس)

رکسانا نیکنامی *، سید اسماعیل یاسینی

گروه مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده	مشخصات مقاله
<p>به دنبال موج گسترش اتحادیه اروپا به ده کشور اروپای شرقی در سال ۲۰۰۴م، بحث‌های جدی در خصوص خطر گسترش بیشتر مطرح شد. سیاست همسایگی اروپا، راه‌حلی برای گسترش بیشتر بدون الحاق رسمی بود. در ۲۰۰۹م، اتحادیه اروپا و شش شریک شرقی آن (ارمنستان، آذربایجان، گرجستان، مولداوی، اوکراین و بلاروس) ابتکار مشارکت شرقی را براساس تعهد به ارزش‌های بنیادین، اقتصاد بازار، توسعه پایدار و حکمرانی خوب آغاز کردند. همان‌گونه که در متن سیاست همسایگی و ابتکار مشارکت شرقی به‌خوبی دیده می‌شود، اتحادیه اروپا بر رویه‌ها و هنجارهای مبتنی بر ارزش‌های اروپایی تأکید زیادی دارد و تلاش می‌کند تا روابط خارجی خود را مبتنی بر این هنجارها تعریف کند. در مقاله حاضر، پاسخ به این پرسش دنبال شده است که قدرت هنجاری اتحادیه اروپا چگونه بر بعد اقتصادی سیاست خارجی آن در ابتکار مشارکت شرقی، با تأکید بر بلاروس و مولداوی تأثیر گذاشته است؟ شاید بتوان در پاسخ این فرضیه را طرح کرد که تأکید اتحادیه اروپا بر هنجارهای دموکراسی، احترام به حقوق بشر و حاکمیت قانون، سازوکار مشروط‌بودن در بعد اقتصادی سیاست خارجی اتحادیه اروپا را فعال کرده است. بررسی دو مورد مطالعه در این مقاله، یعنی بلاروس و مولداوی، و روابط تجاری و اقتصادی آن‌ها با اتحادیه اروپا به‌خوبی نشان‌دهنده استفاده از سازوکار مشروط‌بودن اتحادیه اروپاست. برای آزمون این فرضیه از نظریه اروپایی شدن شیملفنینگ و روش ردیابی فرایند بهره برده شده است.</p>	<p>مقاله پژوهشی موضوع: روابط بین‌الملل حوزه موضوعی: اتحادیه اروپا؛ مولداوی و بلاروس</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۳ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۶/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۵ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۷/۱۴</p> <p>واژگان کلیدی: ابتکار مشارکت شرقی، اروپایی شدن، سیاست همسایگی اروپا، قدرت هنجاری، مشروط بودن.</p>

ارجاع به این مقاله: نیکنامی ر، یاسینی س.ا. (۱۴۰۴). «قدرت هنجاری و جهت‌گیری اقتصادی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی (مطالعه موردی: مولداوی و بلاروس)». *مطالعات کشورها*. ۳(۱): ۳۹-۶۵. doi: <https://doi.org/10.22059/jcountst.2024.380926.1153>

وبگاه: <https://jcountst.ut.ac.ir> | رایانامه: jcountst@ut.ac.ir
 شاپای الکترونیکی: ۹۱۹۳-۲۹۸۰ | ناشر: دانشگاه تهران

نویسنده مسئول: niknami.roxana@ut.ac.ir | <https://orcid.org/0000-0003->

4694-4835

۱. مقدمه و طرح مسئله

در اوایل دهه ۱۹۹۰م، فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی نویدبخش آغاز گسترش لیبرال دموکراسی و اقتصاد بازار در سراسر قاره اروپا بود. بر اساس این خوش‌بینی، طی بزرگ‌ترین موج الحاق در می ۲۰۰۴م، ۱۰ کشور جدید به عضویت اتحادیه اروپا درآمدند. از سوی دیگر، به‌دنبال افزایش کشورهای عضو اتحادیه اروپا، بحث‌های جدی در خصوص خطر گسترش بیشتر، چالش‌های فزاینده گسترش در برخی کشورهای عضو، همچنین خطر فشار مضاعف نهادی در ساختارهای اتحادیه اروپا مطرح شد. در نتیجه، سیاست همسایگی اروپایی برای نخستین بار در بیانیه کمسیون با عنوان «اروپای گسترده‌تر؛ همسایگی: چارچوبی جدید برای روابط با همسایگان شرقی و جنوبی ما»^۱ در گزارشی راهبردی در می ۲۰۰۴م با جزئیات مطرح شد (EEAS, 2021). از زمان طرح این سیاست، اتحادیه اروپا تأکید کرده است که ابزاری برای تقویت روابط با کشورهای شریک عرضه می‌کند که متمایز از امکانات موجود برای کشورهای اروپایی بر اساس ماده ۴۹ معاهده اتحادیه اروپاست. هدف سیاست همسایگی این است که مزایای گسترش اتحادیه اروپا را با کشورهای همسایه در جهت تقویت ثبات، امنیت و رفاه برای همه افراد ذی‌نفع به اشتراک بگذارد؛ بی‌آنکه تعهدی برای ورود آن‌ها به اتحادیه برای خود ایجاد کند. روابط با همسایگان، مبتنی بر تعهد متقابل به ارزش‌های مشترک، بیشتر در حوزه‌های حاکمیت قانون، حکمرانی خوب، احترام به حقوق بشر و اصول اقتصاد بازار و توسعه پایدار برقرار خواهد شد. در واقع، اتحادیه اروپا با معرفی ۱۶ همسایه خود، شامل کشورهای حوزه مدیترانه شرقی (تحت اتحادیه مدیترانه‌ای^۲) و شرق اروپا و قفقاز جنوبی (تحت ابتکار مشارکت شرقی)، ذیل سیاست همسایگی، به‌دنبال گسترش منطقه صلح دموکراتیک خود در شرق و جنوب بود.

در می ۲۰۰۸م، لهستان و سوئد پیشنهاد مشترکی را برای مشارکت شرقی با اوکراین، مولداوی، ارمنستان، آذربایجان و گرجستان مطرح کردند. در نهایت، بلاروس نیز به این ابتکار ملحق شد. دست آخر، در سال ۲۰۰۹م، اتحادیه اروپا و شش شریک شرقی آن، ابتکار مشارکت شرقی (EaP)^۳ را بر اساس تعهد به ارزش‌های اساسی (از جمله دموکراسی، حاکمیت قانون و احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی) اقتصاد بازار، توسعه پایدار و حکمرانی خوب راه‌اندازی کردند.

1. Wider Europe- Neighbourhood: A new framework for relations with our eastern and southern neighbours
2. Union for Mediterranean
3. Eastern Partnership (EaP)

مراجعه به متن اسناد اصلی سیاست همسایگی و ابتکار مشارکت شرقی به خوبی نشان می‌دهد که اتحادیه اروپایی در برقراری و گسترش روابط خود با همسایگان، بر رویه‌ها و هنجارهای مبتنی بر ارزش‌های اروپایی تأکید زیادی دارد و تلاش می‌کند تا روابط خارجی خود را مبتنی بر این هنجارها تعریف کند. در واقع، اتحادیه اروپا از جمله نخستین نهادهای غربی بوده است که حقوق بشر، دموکراسی و حکمرانی خوب را در متن توافقی‌های خود با شرکای خارجی مطرح کرده است. بر این اساس، اتحادیه اروپا با شکل دادن به هنجارها و استانداردهای مبتنی بر ارزش‌های اروپایی، سایر کشورها را به رعایت این هنجارها، از طریق ابزارهای مختلف، تشویق و ترغیب می‌کند و یا تحت فشار قرار می‌دهد که یکی از عرصه‌های مهم و برجسته اعمال قدرت هنجاری اتحادیه اروپایی، در حوزه پیرامونی و در قالب سیاست همسایگی، به ویژه در چارچوب ابتکار مشارکت شرقی است.

بر این اساس، در مقاله حاضر، به دنبال پاسخ به این پرسش بوده‌ایم که قدرت هنجاری اروپا چگونه بر جهت‌گیری اقتصادی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی با تأکید بر مولداوی و بلاروس، تأثیر گذاشته است؟ شاید بتوان در پاسخ، این فرضیه را طرح کرد که تأکید اتحادیه اروپا بر هنجارهای دموکراسی، احترام به حقوق بشر و حاکمیت قانون، جهت‌گیری اقتصادی سیاست خارجی اتحادیه اروپا را به سمت فعال شدن سازوکار مشروط بودن به پیش برده است. در این مقاله، برای آزمون فرضیه از نظریه اروپایی شدن شیملفنینگ و روش ردیابی فرایند^۱ بهره برده شده است.

۲. پیشینه

متغیر مستقل این نوشتار قدرت هنجاری است. در همین راستا، شاید گزاف نباشد که نظریه یان منرز را از برجسته‌ترین نظریه‌های این حوزه بنامیم. وی در مقاله خود به برخی چالش‌های روش‌شناختی، نظری و تجربی مطالعه سیاست همسایگی اروپا پرداخته است و استدلال می‌کند که تجزیه و تحلیل سیاست همسایگی، چالش‌های متنوعی را برای محققان روابط اتحادیه اروپا با همسایگان خود، مطرح می‌کند (Manners, 2002). در مقاله منرز، جایگاه و نقش قدرت هنجاری در سیاست همسایگی اروپا بررسی شده است، اما نوآوری پژوهش حاضر در مقایسه با این مقاله، پرداختن به سیاست خارجی اتحادیه اروپا در ابتکار

1. process tracking

مشارکت شرقی و به‌طور مشخص‌تر جهت‌گیری آن در بلاروس و مولداوی است. از دیگر آثار منتشرشده در این باب می‌توانیم به مقاله دیگر منرز (Manners, 2002)، اسکولیموسکا (Skolimowska, 2015) ^۳ گریتس (Gerrits, 2009) اشاره کنیم. از معدود آثار فارسی منتشرشده در این حوزه نیز می‌توان به اثر شیرغلامی (۱۳۹۶) اشاره کرد. وی به بررسی اجمالی انواع مختلف سیاست خارجی از جمله سیاست خارجی واقع‌گرا، لیبرال، توسعه‌گرا، هنجارگرا و آرمان‌گرا پرداخت. در ادامه، سیاست خارجی اتحادیه اروپا را به‌منزله سیاست خارجی هنجاری تحلیل کرد. از نظر وی، اتحادیه اروپا، به‌دلیل‌های مختلفی - از جمله ماهیت متکثر و چندفرهنگی، مزیت نسبی در برخورداری از ابزارهای قدرت نرم و محیط عملیاتی خود- سیاست خارجی هنجارگرا را برگزیده است. نوآوری پژوهش حاضر در مقایسه با این کتاب، پرداختن به سیاست خارجی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی است.

ریچارد ویتمن و استفان وولف رویکردهای مختلف و جدیدی را برای مطالعه سیاست همسایگی اروپایی مطرح کردند. درحالی‌که تأکید اصلی آن‌ها بر ارزیابی تجربی تأثیری است که این سیاست به‌همراه داشته است، عوامل اجرایی و دیدگاه‌های نظری و روش‌شناختی در مورد چگونگی مطالعه این حوزه سیاست‌گذاری نیز بررسی شده است (Whitman & Wolff, 2010). درحالی‌که در این کتاب، سیاست همسایگی اروپا به‌طور کلی بررسی شده است، نوآوری پژوهش حاضر در مقایسه با این کتاب، تأکید و تمرکز است بر تأثیرگذاری قدرت هنجاری در بعد اقتصادی سیاست خارجی از یک‌سو، و بعد تاریخ‌مندتر و مشخصی از آن از سوی دیگر. آثار دیگر درباره ابتکار مشارکت شرقی عبارت است از دین و زویرز (Deen & Zweers, 2021)، میرل (Mirel, 2021) و زاگورسکی (Zagorski, 2011).

آستر و همکاران از جمله پژوهشگرانی هستند که ابعاد اقتصادی ابتکار مشارکت شرقی را بررسی کرده‌اند (Austers et al., 2016). تمرکز اصلی آن‌ها بر رویکردهای سیاسی و اقتصادی کشورهای عضو ابتکار مشارکت شرقی در قبال فرایند اروپایی‌شدن است. بنابراین، با توجه به اینکه در پژوهش حاضر، بعد هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا نیز بررسی شده است، نوآوری آن در قیاس با کتاب آستر و همکاران محسوب می‌شود.

از جمله آثاری که با تأکید بر بلاروس، ابتکار مشارکت شرقی در آن بررسی

شده است مقاله گیزل بوسه است. وی ضمن طرح تاریخ مختصری از روابط اتحادیه اروپا و بلاروس، مراحل مختلف تعامل در دو دهه و نیم گذشته را، با تأکید ویژه بر سیاست همسایگی اروپایی و ابتکار مشارکت شرقی تشریح کرده است (Bosse, 2017). با توجه به اینکه در این مقاله، بلاروس تنها مورد مطالعه انتخاب شد، امکان سنجش دقیق موفقیت یا عدم موفقیت این سیاست فراهم نیست. مارین نیز در همین راستا به سرشت اقتدارگرایی حکومت بلاروس اشاره می‌کند و همین موضوع را عاملی محدودیت‌زا برای پیشبرد قدرت نرم اتحادیه اروپا در این کشور می‌داند؛ درعین حال به ظرفیت‌های این ابتکار برای تغییر مثبت در بلاروس امیدوار است (Marin, 2011). بنابراین، با توجه به اینکه در مقاله حاضر، علاوه بر بلاروس، کشور مولداوی نیز مطالعه شده است، در مقایسه با این‌گونه آثار، دارای نوآوری است.

درباره وضعیت مولداوی در ابتکار مشارکت شرقی، نیکنامی (۱۳۹۹) به بررسی ابعاد مختلف همکاری میان اتحادیه اروپا و مولداوی پس از استقلال این کشور پرداخت. نویسنده ضمن اشاره به اصلاحات اساسی صورت گرفته در ساختار نهادی مولداوی برای نزدیک شدن به سطح استانداردهای اروپایی، درصدد پاسخگویی به این پرسش برآمد که طرح مشارکت شرقی، چه تأثیری بر وضعیت توسعه سیاسی در این کشور داشته است؟ در پاسخ، این فرضیه را مطرح کرد که سیاست همسایگی اروپایی در قالب اصل مشروط بودن و اصل جامعه‌پذیری، سبب شد فشارهایی در جهت اجرای اصلاح‌های سیاسی در مولداوی اعمال شود؛ اما، تأثیر توسعه‌ای این سیاست‌ها سطحی و غیرفراگیر بوده است. تأکید این مقاله بر تأثیر ابتکار بر سیاست داخلی مولداوی است و عرصه سیاست خارجی را دربر نمی‌گیرد. از جمله آثار دیگر در بررسی وضعیت مولداوی در ابتکار مشارکت شرقی می‌توان به پارمنتیه (Parmentier, 2010) اشاره کرد. بنابراین، جنبه نوآوری در مقاله حاضر، مطالعه بلاروس، علاوه بر مولداوی، است.

۳. چارچوب نظری و روش پژوهش

چارچوب نظری این مقاله، برگرفته از نظریه «اروپایی شدن» فرانک شیملفننیک است. بر اساس دیدگاه شیملفننیک، اروپایی شدن به سازوکارهایی اطلاق می‌شود که از طریق آن حکمرانی اروپایی بر دولت‌ها و سیاست‌های آن‌ها تأثیر می‌گذارد (Schimmelfennig, 2005: 7). در واقع، بعد از پایان جنگ سرد، اجماع فزاینده‌ای

در جامعه اروپا وجود داشت، مبنی بر اینکه مشروط‌بودن سیاسی، این امکان را به جامعه می‌دهد تا کشورهای ثالث را به استقرار دموکراسی و حمایت از حقوق بشر تشویق کنند (Smith, 1997: 1).

چارچوب موردنظر شیملفننیک، سه بعد دارد. نخست، سازوکارهای اروپایی شدن را با منطق نهادی آن‌ها متمایز می‌کند: «منطق نتیجه» یا «منطق تناسب». در حالی که در منطق نتیجه فرض می‌شود که بازیگران، گزینه رفتاری را انتخاب می‌کنند که سودمندی آن‌ها را تحت شرایط به حداکثر می‌رساند، در منطق تناسب تصریح می‌شود که بازیگران، رفتاری را انتخاب می‌کنند که با توجه به نقش اجتماعی خود و هنجارهای اجتماعی در موقعیتی معین، مناسب است. دوم، اروپایی شدن ممکن است از طریق کانال‌های مختلف عمل کند: از اتحادیه اروپا از طریق دولت‌ها یا به صورت فراملی، از طریق جوامع. سوم، اروپایی شدن ممکن است مستقیم (مبتنی بر اتحادیه اروپا) یا غیرمستقیم (داخلی) باشد (Schimmelfennig, 2018: 22).

بر اساس جدول ۱، سازوکار اروپایی شدن از حیث منطق (نتیجه یا تناسب)، بین دولتی یا فراملی بودن و مستقیم یا غیرمستقیم بودن، تقسیم‌بندی می‌شود. مشروط‌بودن سازوکاری مستقیم و بین دولتی بر اساس منطق نتیجه است. در این حالت، اتحادیه اروپا به دولت‌های غیرعضو پاداش‌هایی می‌دهد؛ مانند کمک‌های مالی، دسترسی به بازار یا پیوندهای نهادی؛ مشروط بر اینکه خواسته‌های اتحادیه اروپا را برآورده کنند. علاوه بر این، اتحادیه اروپا برای کمک به کشورها برای تحقق این شرایط منابع اضافی فراهم می‌کند. اثربخشی مشروط‌بودن به میزان پاداش اتحادیه اروپا و میزان مقبول بودن آن مشروط بستگی دارد (Schimmelfennig, 2018: 22).

جدول ۱. سازوکار اروپایی شدن

بین دولتی		منطق نتیجه منطق تناسب
غیرمستقیم خارجی سازی تقلید	مستقیم مشروط بودن جامعه‌پذیری	

منبع: (Schimmelfennig, 2018: 22)

در مقابل، جامعه‌پذیری^۱ (اجتماعی‌شدن) مبتنی بر منطق تناسب است و تمامی تلاش‌های اتحادیه اروپا را برای «آموزش» سیاست‌های اتحادیه اروپا، همچنین ایده‌ها و هنجارهای ورای آن‌ها را به خارجی‌ها، متقاعدکردن غیرعضوها مبنی بر مناسب بودن این سیاست‌ها و در نتیجه ایجاد انگیزه در آن‌ها را برای اتخاذ سیاست‌های اتحادیه اروپا شامل می‌شود. اتحادیه اروپا، به جای دستکاری مستقیم یا تأثیر غیرمستقیم بر محاسبات هزینه، فایده‌بازیران خارجی، اصول و قواعد حکمرانی اروپایی را به آن‌ها می‌آموزد. بازیگران خارجی در صورتی که نسبت به مشروعیت و تناسب قوانین اتحادیه اروپا متقاعد شوند، آن را اتخاذ و از آن پیروی می‌کنند. بدین ترتیب، اقتدار اتحادیه اروپا را می‌پذیرند (Schimmelfennig, 2018: 23).

مشروط بودن و اجتماعی‌شدن دو سازوکار اساسی تأثیر اتحادیه اروپاست. مشروط بودن مبتنی بر تأثیر مستقیم و تحریم‌کننده اتحادیه اروپا بر دولت هدف است و کانال بین‌دولتی، مشوق‌های خارجی و شیوه حکومتداری را در برمی‌گیرد. در این حثت، اتحادیه اروپا مشوق‌هایی به دولت‌های غیرعضو می‌دهد- مانند کمک‌های مالی، دسترسی به بازار یا روابط نهادی- مشروط بر اینکه از خواسته‌های اتحادیه اروپا پیروی کنند. در مقابل، جامعه‌پذیری شامل تمام تلاش‌های اتحادیه اروپاست برای «آموزش» سیاست‌های اتحادیه اروپا، همچنین ایده‌ها و هنجارهای پشت آن‌ها به بیگانگان، برای متقاعدکردن خارجی‌ها به مناسب بودن این سیاست‌ها و در نتیجه ایجاد انگیزه در آن‌ها برای اتخاذ. سیاست‌های اتحادیه اروپا جامعه‌پذیری «یادگیری اجتماعی»، «تأثیر سازنده» و «ارتباطات» بین دولتی را در برمی‌گیرد (Schimmelfennig, 2012: 8).

بعد از تشریح ابعاد مختلف نظریه اروپایی‌شدن، باید ببینیم که این نظریه با موضوع مقاله حاضر چه ارتباطی دارد و کاربست نظریه اروپایی‌شدن در سیاست همسایگی اروپایی و ابتکار مشارکت شرقی، چگونه است. همان‌طور که پیش‌تر گفتیم، اروپایی‌شدن فرایند انتقال هنجارها و ارزش‌های مطلوب اروپایی به کشورهای دیگر است. این فرایند از مسیرهای مختلف و متنوعی ممکن است به پیش برود و کشورها نیز بر اساس انگیزه‌ها و توجیه‌های گوناگون، به پذیرش این هنجارها دست می‌زنند، اما در نهایت آنچه مهم است، انتقال هنجارها و ارزش‌های اروپایی و تسری آن به سایر کشورهاست. در واقع، با اروپایی‌شدن، به دنبال ایجاد تغییر در رفتار، محتوا و هنجارهای سیاست‌های خارجی کشورهای عضو هستند.

1. socialization

برای بررسی رابطه میان نظریه اروپایی‌شدن و سیاست همسایگی اروپایی، سند راهبردی این سیاست را بررسی می‌کنیم که در سال ۲۰۰۴م کمیسیون اروپا منتشر کرد. آن‌گونه که در این سند آمده است: «روابط ممتاز- اتحادیه اروپا- با همسایگان مبتنی بر تعهد متقابل به ارزش‌های مشترک بیشتر در حوزه‌های حاکمیت قانون، حکمرانی خوب، احترام به حقوق بشر، از جمله حقوق اقلیت‌ها، ارتقای روابط حسن همجواری و اصول اقتصاد بازار و توسعه پایدار، همچنین تعهداتی به برخی جنبه‌های اساسی اقدام خارجی اتحادیه اروپا، از جمله مبارزه با تروریسم و تکثیر سلاح‌های کشتار جمعی، همچنین رعایت قوانین بین‌المللی و تلاش‌ها برای دستیابی به حل مناقشه خواهد بود» (European Neighbourhood Policy Strategy Paper, 2004: 3).

سیاست همسایگی- و به تبع آن، مشارکت شرقی- چارچوب مشخص اروپایی‌شدن در نظر گرفته می‌شود. این سیاست نخست قرار بود از طریق گسترش بازار و قوانین اتحادیه اروپا در غیاب عضویت رسمی در نهادهای آن، بازتاب‌دهنده منطقه اقتصادی اروپا^۱ باشد. علاوه بر این، سه اصل سیاست گسترش در اسناد سیاست همسایگی نمایان شد: نخست، سیاست همسایگی مبتنی بر تعهد اتحادیه اروپا برای ترویج ارزش‌ها و هنجارهای اصلی لیبرال فراتر از مرزهای خود؛ دوم، ادعای مشروط‌بودن سیاسی به منزله ابزار اصلی ترویج هنجار که در غیاب انگیزه عضویت، اسناد راهبردی سیاست همسایگی هم مشارکت در سیاست همسایگی را به خودی خود و هم شدت و سطح همکاری را به پایبندی شرکا به ارزش‌ها و هنجارهای لیبرال گره می‌زند؛ سوم، استفاده اتحادیه اروپا از رویه‌های برنامه‌ریزی و گزارش‌دهی مشابه آنچه برای کشورهای نامزد استفاده می‌شود (Schimmelfennig, 2012: 17-18).

روشی که برای مقاله حاضر انتخاب شد، روش کیفی است. از میان روش‌های پژوهش کیفی، مطالعه موردی و از نوع ردیابی فرایند انتخاب شد. روش گردآوری داده در این مقاله نیز روش اسنادی است. داده‌های حاصل، بر اساس روش پژوهش ردیابی فرایند واکاوی شد. مطالعه موردی روشی تحقیقی است که به‌جای جامعه یا نمونه، بر موردی واحد تکیه دارد. هنگامی که محققان بر موردی متمرکز می‌شوند، می‌توانند مشاهدات دقیقی را در دوره زمانی طولانی انجام دهند. بر این اساس، به‌نظر می‌رسد بتوان از روش مطالعه موردی، به‌خوبی در نگارش این مقاله

1. European Economic Area

استفاده کرد. به منظور کاربست روش مطالعه موردی، دو کشور عضو ابتکار مشارکت شرقی، یعنی بلاروس و مولداوی، را دو مورد مطالعه انتخاب کردیم.

۴. بحث و بررسی

۱.۴. تأثیر قدرت هنجاری اتحادیه اروپا بر روابط اقتصادی با همسایگان

همان طور که در فرضیه مقاله بیان کردیم، قدرت هنجاری سبب شده است تا سیاست خارجی اتحادیه اروپا در بعد اقتصادی به سمت فعال شدن سازوکار مشروط بودن پیش برود. به طور مشخص، دو نوع مشروط بودن مثبت و منفی وجود دارد و اساساً سازوکار مشروط بودن، با استفاده از دو ابزار تشویقی و تحریمی اعمال می شود. وقتی مشروط بودن از طریق تشویق، برخورداری از مزایا، اعطای امتیازات و معافیت ها تحقق می یابد، مشروط بودن مثبت است. این سازوکار به شکل های مختلف بر روابط فی مابین تأثیر می گذارد و از این راه دستیابی به برخی اهداف و مقاصد را در هر دو حوزه اقتصادی و سیاسی ممکن می سازد.

یکی از ابعاد مهم مشروط بودن اقتصادی در ابتکار مشارکت شرقی، در زمینه روابط تجاری اتحادیه اروپا با کشورهای عضو این ابتکار نمایان می شود. همان طور که گفتیم، ابتکار مشارکت شرقی بر اساس نظام تشویقی است که در آن کشورهای شریک باید به اهداف اصلاحی معینی دست یابند تا از مزایای رابطه با اتحادیه اروپا بهره مند شوند. یکی از مهم ترین و باارزش ترین این پاداش ها، موافقت نامه های مشارکت و تجارت آزاد عمیق و همه جانبه^۱ است. در این موافقت نامه ها از کشورهای شریک خواسته می شود به برنامه های اصلاحی متعهد شوند و سیاست ها و ساختارهای خود را با هنجارها و رویه های اتحادیه اروپا مطابقت دهند. در میان کشورهای عضو ابتکار مشارکت شرقی، سه کشور اوکراین، مولداوی و گرجستان، موافقت نامه تجارت آزاد عمیق و همه جانبه با اتحادیه اروپا امضا کرده اند. بر این اساس، اتحادیه اروپا بزرگ ترین شریک تجاری این سه کشور است (de Bardeleben, 2021: 2). این وضعیت به خوبی نشان دهنده تأثیرات قدرت هنجاری اروپا، از جمله تأکید بر هنجارهایی مانند دموکراسی، رعایت حقوق بشر، و اعمال سازوکار مشروط بودن اقتصادی در روابط اتحادیه اروپا با کشورهای عضو ابتکار مشارکت شرقی است.

روابط تجاری، نه تنها از بعد صادرات و واردات اهمیت دارد، بلکه به شرکای

1. The Deep & Comprehensive Free Trade Agreement

تجاری کمک می‌کند تا اقتصاد خود را توسعه دهند، کیفیت مؤسسات را بهبود بخشند و رقابت را تقویت کنند. بنابراین، تجارت یکی از ابزارهای کلیدی برای بهبود همگرایی اقتصادی کشورهای عضو ابتکار مشارکت شرقی با اتحادیه اروپاست. اگرچه نوسان‌هایی در جریان‌های تجاری اتحادیه اروپا با این کشورها وجود داشته است، اتحادیه اروپا همچنان یکی از شرکای تجاری پیشرو در این منطقه محسوب می‌شود. بین سال‌های ۲۰۰۲ و ۲۰۲۱، همه کشورهای عضو ابتکار، حجم تجارت با اتحادیه اروپا را افزایش داده بودند (Grodzicki, 2022: 157).

بر اساس «دستور کار جدید مشارکت شرقی پس از ۲۰۲۰»، تقویت روابط اقتصادی کشورهای عضو این ابتکار با اتحادیه اروپا بر مبنای تعهد به ارزش‌های اساسی مشترک، منافع متقابل و مالکیت و مسئولیت مشترک خواهد بود. این ارزش‌های مشترک عبارت است از اجماع فراگیر، حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، دموکراسی و حاکمیت قانون و احترام به حقوق بین‌الملل. بر اساس این سند، حجم روابط تجاری اتحادیه اروپا با کشورهای عضو این ابتکار در سال ۲۰۲۰م از ۶۵ میلیارد یورو فراتر رفت و اتحادیه اروپا، شریک اصلی تجاری چهار کشور از مجموع شش کشور عضو شد. این کشورها عبارت بودند از آذربایجان، گرجستان، مولداوی و اوکراین (European Council, 2020).

از سوی دیگر، لازم به ذکر است که تلاش کشورهای عضو ابتکار مشارکت شرقی برای تطابق با هنجارهای مورد نظر اتحادیه اروپا، با هدف همسان‌شدن با شاخص‌های اقتصادی اتحادیه صورت می‌گیرد. در واقع، اتحادیه اروپا را می‌توان یکی از ترتیب‌های موفق منطقه‌ای به حساب آورد که فرایند همگونی و همسان‌شدن شاخص‌های اقتصادی بین اعضای آن با سرعت قابل توجهی پیش رفته است. برای نمونه، عضویت در اتحادیه اروپا، برای ایرلند، پرتغال و اسپانیا باعث شد تا درآمد سرانه آن‌ها به ترتیب از ۶۱، ۴۹ و ۲۷ درصد درآمد سرانه کشورهای بزرگ عضو اتحادیه در اواسط دهه ۱۹۸۰م به ۹۱، ۶۷ و ۳۸ درصد در اواخر دهه ۱۹۹۰م افزایش یابد (ثاقب و همکاران، ۱۴۰۳: ۷-۸).

علاوه بر روابط تجاری، سرمایه‌گذاری و کمک‌های مالی اتحادیه اروپا به کشورهای عضو ابتکار مشارکت شرقی نیز متأثر از قدرت هنجاری و مشروط‌بودن اقتصادی بوده است. به عبارت دیگر، اتحادیه اروپا بیشتر کمک مالی و سرمایه‌گذاری خود را در این کشورها منوط به رعایت هنجارها و ارزش‌های اروپایی کرده است. بر اساس دستور کار جدید مشارکت شرقی پس از ۲۰۲۰م،

سرمایه‌گذاری‌های اتحادیه اروپا در حوزه‌های اصلی، از جمله ارتباطات و حمل‌ونقل، دسترسی به منابع مالی برای شرکت‌های کوچک و متوسط، بهبود رقابت و همگرایی در زنجیره ارزش اتحادیه اروپا، گذار به اقتصاد رقومی (دیجیتال)، انرژی پایدار و تاب‌آوری محیط‌زیستی و آب‌وهوایی متمرکز خواهد بود. بر اساس این سند، حجم سرمایه‌گذاری اتحادیه اروپا در دو بخش برنامه سرمایه‌گذاری و منطقه‌ای به ارزش ۲/۳ میلیارد یورو و سرمایه‌گذاری در دو بخش دولتی و خصوصی به ارزش ۱۷ میلیارد یورو خواهد بود (Euneighbourseast, 2021).

بر این اساس مقرر شد، در طول بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵م، مبلغ ۲/۳ میلیارد یورو از بودجه اتحادیه اروپا در قالب کمک‌های مالی، ترکیبی و تضمینی، برای تقویت مشاغل و رشد اقتصادی، حمایت از اتصال و گذار به اقتصاد سبز و رقومی، در اختیار کشورهای عضو قرار بگیرد. با این حال، این سرمایه‌گذاری‌ها باید هم‌زمان با پیشرفت‌های واضح در زمینه اصلاحات قضایی، اصلاحات مدیریت عمومی و حمایت از حقوق بشر، حمایت از دموکراسی، حاکمیت قانون، مبارزه با فساد، برابری جنسیتی، دفاع از جامعه مدنی و رسانه‌های مستقل صورت بگیرد که همگی از جمله ارزش‌های کلیدی اتحادیه اروپا هستند (Euneighbourseast, 2021).

بررسی فرایند و میزان کمک‌های مالی و سرمایه‌گذاری اتحادیه اروپا در کشورهای عضو ابتکار مشارکت شرقی نیز نشان می‌دهد که در چارچوب تأثیرات قدرت هنجاری اروپا، حساسیت خاصی به برقراری ارتباط بین این امتیازها و تحقق هنجارهای اروپایی در کشورهای عضو وجود داشته است. به طبع، کشورهایی که در تحقق این ارزش‌ها و هنجارهای اروپایی توفیق بیشتری داشته‌اند، در جذب این کمک‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها نیز موفق‌تر بوده‌اند.

۲.۴. تأثیر قدرت هنجاری بر مشروط‌بودن روابط اقتصادی با بلاروس

بلاروس که از نظر تحول ساختاری عقب مانده است، از زمان انحلال اتحاد جماهیر شوروی فقط اصلاحات اقتصادی و سیاسی محدودی انجام داده است. در حالی که نیاز آن به اصلاحات ساختاری و نهادی به‌طور جهانی تأیید شده است، دولت در اجرای هر دستور کار برای تغییر کند بوده و در عوض بر ثبات و تداوم تمرکز کرده است. شرایط خارجی مساعد به کاهش فقر از ۴۱/۹ درصد در سال ۲۰۰۰م به ۵/۲ درصد تا سال ۲۰۱۰م انجامید. با این حال، این رشد گسترده در دهه ۲۰۰۰م، به‌سرعت در طول بحران مالی جهانی از بین رفت، زیرا راهبرد انباشت سرمایه

کشور نخست به سرمایه‌گذاری بیش از حد و سپس کاهش بازده مورد انتظار منجر شد. بحران اقتصادی در بلاروس در سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۶م ضربه بیشتری به سیاست‌های اقتصادی دولت وارد کرد. این، نخستین بحرانی بود که تقریباً به‌طور انحصاری به خانواده‌های کم‌درآمد ضربه زد. پیامدهای این بحران در نهایت دولت را متقاعد کرد که در سیاست‌های پولی و مالی خود به ثبات اقتصاد کلان متعهد شود (Hartwell et al., 2022: 1).

روابط بلاروس و اتحادیه اروپا از زمان استقلال این کشور تاکنون، در زمینه‌های مختلف به‌گونه‌ای به سمتی رفته است که گویی بلاروس، از حیث همگرایی و نزدیک‌شدن به استانداردهای اتحادیه اروپا، از دیگر کشورهای عضو ابتکار مشارکت شرقی عقب‌تر است. در واقع، بلاروس هرگز به‌طور جدی عزم و تمایل خود را برای اتخاذ ارزش‌ها و هنجارهای اروپایی نشان نداده و در مقابل، همگرایی عمیق‌تر با روسیه را انتخاب کرده است.

با تحلیل روابط اقتصادی بین اتحادیه اروپا و بلاروس، متوجه می‌شویم که علی‌رغم جهت‌گیری سیاست خارجی بلاروس با هدف تنوع‌بخشیدن به جریان صادرات و کاهش وابستگی این کشور به روسیه و تا حدی جایگزین کردن آن با بازار اروپا، هنوز توسعه چندانی پیدا نکرده است. این عدم توسعه بیشتر به شرایط سیاسی و مدنی بلاروس مرتبط است. باوجوداین، بلاروس بازار جذابی برای اتحادیه اروپا است. اتحادیه اروپا دومین شریک تجاری بلاروس، بعد از روسیه محسوب می‌شود.

در چارچوب تأثیرات قدرت هنجاری، یکی از ابعاد مهم روابط اقتصادی بلاروس و اتحادیه اروپا، تأکید جدی اتحادیه بر لزوم اصلاحات در ساختار اقتصادی این کشور است. مهم‌ترین چالش‌ها و مشکلات اقتصادی بلاروس عبارت است از رکود اقتصادی طولانی‌مدت، ضعف‌های ساختاری، سلطه شرکت‌های دولتی و وابستگی شدید به روسیه. متوسط نرخ رشد اقتصادی بلاروس در طول دهه گذشته (۲۰۱۲-۲۰۲۱م) حدود ۰/۶ درصد بوده است که حاکی از رکود اقتصادی طولانی‌مدت است. همچنین، فقدان حقوق مالکیت و حاکمیت قانون در بلاروس مانع شد تا بخش خصوصی توسعه یابد؛ همچنین؛ محیط تجاری کشور در هم شکسته شد (Hartwell et al., 2022: 6).

روابط بین اتحادیه و بلاروس درست پس از پایان جنگ سرد بسیار امیدوارکننده به نظر می‌رسید. اتحادیه اروپا استقلال بلاروس را در دسامبر ۱۹۹۱م

به رسمیت شناخت و تا ۱۹۹۴م روابط آنها بر اساس توافقنامه تجارت و همکاری (TCA)^۱ بود که در ۱۹۸۹م با اتحاد جماهیر شوروی منعقد شد. در ۱۹۹۵م، اتحادیه اروپا و بلاروس موافقتنامه مشارکت و همکاری (PCA)^۲، همچنین توافقنامه تجاری موقت امضا کردند. با این حال، بین سال‌های ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۷م، و به دنبال تلاش رئیس‌جمهور لوکاشنکو^۳ برای تمدید دوره ریاست جمهوری خود در همه‌پرسی ۱۹۹۶م با تغییر قانون اساسی، همچنین افزایش سرکوب مخالفان مستقل در بلاروس، روند مثبت در روابط اتحادیه اروپا و بلاروس پایان یافت. این تحولات، شورای اروپا را در ۱۹۹۷م بر آن داشت تا روند تصویب موافقتنامه مشارکت و همکاری را به حلت تعلیق درآورد و موافقتنامه موقت را نیز متوقف کند (Bosse, 2012: 372). این تصمیم اتحادیه اروپا به طور مشخص در چارچوب تأثیرات قدرت هنجاری بر روابط اتحادیه اروپا با بلاروس اتخاذ شد.

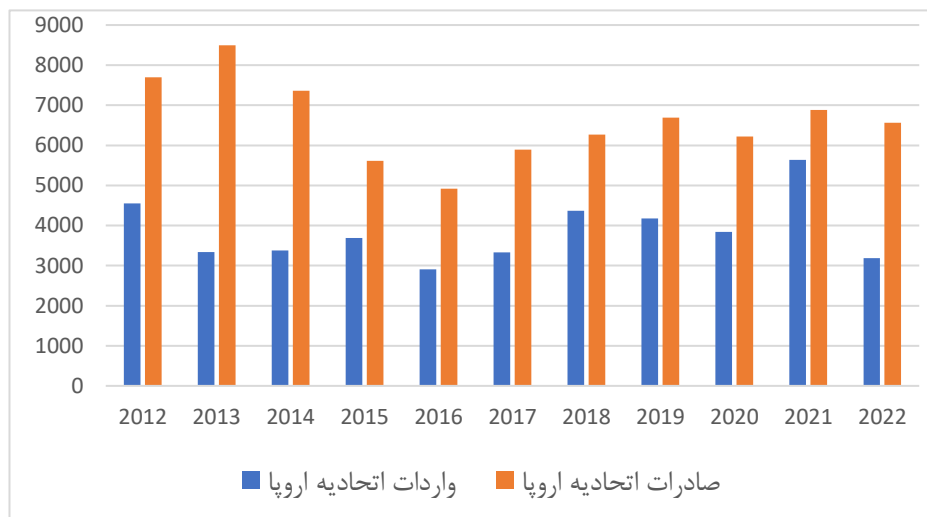
اگرچه در بیانیه ۲۰۰۶م کمیسیون درباره تقویت سیاست همسایگی، هیچ اشاره‌ای به بلاروس نشد، در مقابل، کمیسیون در دسامبر ۲۰۰۶م سند غیررسمی منتشر کرد حاوی فهرستی از اقدام‌های مرتبط با دموکراسی‌سازی و منعکس‌کننده رویکردی اصولی و سازش‌ناپذیر. در این سند تصریح شده است که اتحادیه اروپا نمی‌تواند پیشنهاد دهد که روابطش با رژیم عمیق شود که شهروندان را از حقوق اساسی دموکراتیک آنها محروم می‌کند و خواستار اصلاحات سیاسی، اقتصادی و اداری در بلاروس است (Commission of the European Communities, 2006: 1).

با اینکه حجم تجارت بین اتحادیه اروپا و بلاروس در ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۲م به تدریج در حال رشد بوده است، در ادامه، روند کاهشی حجم تجارت بلاروس و اتحادیه اروپا که از ۲۰۱۳م آغاز شد، تا ۲۰۱۶م ادامه یافت. بر این اساس، صادرات بلاروس به اتحادیه اروپا در ۲۰۱۶م در مقایسه با سال ۲۰۱۲م، از ۳۵/۸۲۵ میلیون یورو به ۲۱/۲۶۴ میلیون یورو کاهش یافت. واردات بلاروس نیز از ۳۶/۱۱۸ میلیون ریال در ۲۰۱۲م به ۲۵/۹۴۳ میلیون یورو در سال ۲۰۱۶م رسید. این روند کاهشی در طول چهار سال، به دلیل عدم تمایل اتحادیه اروپا به شراکت اقتصادی نزدیک با بلاروس، به دلیل وضعیت نامناسب سیاسی و مدنی در این کشور اتفاق افتاد (Cohen et al., 2018: 26). در سال‌های اخیر، حجم کل تجارت بین بلاروس و

1. Trade and Cooperation Agreement
2. Partnership and cooperation agreement
3. Alexander Grigoryevich Lukashenko

اتحادیه اروپا افزایش یافته است. بین ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲م، حجم تجارت دوجانبه کالا ۱۳/۳ درصد افزایش یافت (European Commission, 2022b).

تجزیه و تحلیل فوق نشان می‌دهد که از یک‌سو، ارزش‌ها، اصول و هنجارهای اروپایی دامنه کلی تعامل اتحادیه اروپا با بلاروس را محدود کرده است؛ و از سوی دیگر، منافع تجاری مهم نیز به نوبه خود، بر انتخاب و دامنه اقدام‌های محدودکننده اتحادیه اروپا تأثیر مشخصی گذاشته است. اگرچه تجارت بین اتحادیه اروپا و بلاروس در سال‌های اخیر رشد کرده است، اتحادیه اروپا حرکت به سمت مشارکت اقتصادی نزدیک‌تر با بلاروس را تا زمانی متوقف کرده است که شرایط سیاسی و مدنی در بلاروس بهبود یابد.

منبع: (European Commission, 2023a)

شکل ۱. تبادل تجاری اتحادیه اروپا و بلاروس (۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲م)

از اواسط ۱۹۹۱م، بلاروس درهای خود را به روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)^۱ باز کرد. از سال ۱۹۹۴ تا ۲۰۱۹م، این کشور هر سال به طور میانگین معادل ۲/۱ درصد از تولید ناخالص داخلی، سرمایه‌گذاری خارجی داشته است. بیش از یک‌سوم از کل این سرمایه‌گذاری، متعلق به روسیه است. همچنین، سهم اتحادیه اروپا ۳/۲ میلیارد یورو بوده است که در طول پنج سال گذشته تغییر کمی داشته است. بیشتر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اروپا در بلاروس متعلق به اتریش، آلمان و سه کشور حوزه بالتیک است (Hartwell et al., 2022: 21).

1. Foreign direct investment

در چارچوب اعمال قدرت هنجاری، اتحادیه اروپا همچنین کمک‌های مالی به بلاروس را در قالب کمک‌های بلاعوض با هدف تقویت اقتصاد کشور و بهبود حکمرانی عرضه کرده است. کمک‌های بلاعوض سالانه اتحادیه اروپا از ۳۰ میلیون یورو در ۲۰۱۶م به ۱۳۵ میلیون یورو در ۲۰۲۰م افزایش یافت (European Commission, 2022a). از ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۰م، بلاروس در چارچوب ابتکار مشارکت شرقی، کمک‌های مالی بالغ بر ۱۷۰ میلیون یورو از اتحادیه اروپا دریافت کرد. علاوه بر این، بلنک سرمایه‌گذاری اروپا از ۲۰۱۶م، بیش از ۵۳۰ میلیون یورو در طرح‌های زیربنایی و برنامه‌های حمایت از کارآفرینی در بلاروس سرمایه‌گذاری کرده است. همچنین، ۳۵۰ میلیون یورو سرمایه‌گذاری برای شرکت‌های کوچک و متوسط، ۲۰۰ میلیون یورو برای بهبود زیرساخت‌های جاده‌ای، ۲۰ میلیون یورو برای تحول رقومی، ۲۰۰ میلیون یورو برای بهره‌وری انرژی و بازیافت زباله برای بلاروس در قالب ابتکار مشارکت شرقی در نظر گرفته شده است (Rabchuk & Zabaronak, 2023: 9). همچنین، در می ۲۰۲۱م، در طرح جامع حمایت اقتصادی از بلاروس دموکراتیک، کمیسیون اروپا مبلغ ۳ میلیارد یورو پرداخت (Przetacznik & Russell, 2021: 6). این طرح، شامل کمک‌های مالی و وام‌هایی با هدف حمایت از ثبات اقتصادی و اصلاحات نهادی در کشور، است (European Commission, 2021). با این حال، حمایت مالی مشروط است و تنها باید پس از آغاز گذار دموکراتیک در کشور، فعال شود.

بنا بر منطق مشروط‌بودن، با توجه به عدم تبعیت بلاروس از هنجارهای اروپایی، اتحادیه به‌سوی سیاست تنبیهی حرکت کرد. اوج این سیاست خود را در اعمال تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه این کشور نشان داد. لذا، همان‌طور که پیش‌تر گفتیم اتحادیه اروپا همواره روابط خود را با بلاروس تحت تأثیر قدرت هنجاری تنظیم کرده است. بر این اساس، هرگاه دولت بلاروس ارزش‌ها و هنجارهای اروپایی را نقض کند با رویکرد تحریمی اتحادیه اروپا روبه‌رو می‌شود. به‌دنبال ناپدید شدن چهار فرد مشهور در بلاروس در ۱۹۹۹م، شورای اتحادیه اروپا برای نخستین بار در ۲۴ سپتامبر ۲۰۰۴م، تدابیر محدودکننده‌ای را علیه برخی مقام‌های بلاروس اتخاذ کرد. بر این اساس، اقدام‌های هدف‌مندی علیه افرادی اعمال شد که مسئولیت اصلی را در این حادثه داشتند. در ادامه، با توجه به وخامت اوضاع بلاروس، فهرست‌های تحریمی دیگری پس از انتخابات ریاست‌جمهوری ۲۰۰۶ و ۲۰۱۱م وضع شد. تعداد این فهرست‌ها به تدریج به بیش

از ۲۰۰ نفر و نهادهای متعدد افزایش یافت. بیشتر اقدام‌های هدف‌مند را شورای اتحادیه اروپا در ۲۹ اکتبر ۲۰۱۵م به حالت تعلیق درآورد که سپس در ۲۵ فوریه ۲۰۱۶م لغو شد. این تصمیم پس از آزادی همه زندانیان سیاسی بلاروس و در چارچوب بهبود روابط اتحادیه اروپا و بلاروس اتخاذ شد. در ادامه، با توجه به تقلب در انتخابات ریاست جمهوری بلاروس در اوت ۲۰۲۰م و سرکوب وحشیانه نیروهای امنیتی علیه معترضان، مخالفان و روزنامه‌نگاران، اتحادیه اروپا بسته‌های تحریمی متعددی را علیه افراد حقیقی و حقوقی در نظر گرفت (European Commission, 2024).

همچنین، به‌دنبال فرود اجباری و غیرقانونی هواپیمای رایان ایر در مینسک به‌دست دولت بلاروس در ۲۳ می ۲۰۲۱م، اتحادیه اروپا در ۲۴ ژوئن تحریم‌های اقتصادی و هدف‌مند بیشتری را با هدف اجرای تصمیم شورای اروپا اعمال کرد (European Commission, 2024). همچنین، به‌دنبال حمله نظامی روسیه به اوکراین در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲م، شورای اروپا در ۲ مارس ۲۰۲۲م، محدودیت‌های بیشتری را برای تجارت کالاهای مورد استفاده برای تولید یا ساخت محصولات تنباکو، محصولات معدنی، پتاس، محصولات چوبی، محصولات سیمانی، محصولات آهن و فولاد و محصولات لاستیکی در بلاروس اعمال کرد (European Commission, 2024).

۳.۴. تأثیر قدرت هنجاری بر مشروط‌بودن روابط اقتصادی با مولداوی

ایده همکاری و همگرایی با جامعه اروپایی و اتحادیه اروپا از زمان استقلال مولداوی از اتحاد جماهیر شوروی در ۱۹۹۱م همواره مورد نظر دولت‌های حاکم در این کشور بوده است. در این میان، حتی نخبگان سیاسی کمونیست که در دهه ۲۰۰۰م در مولداوی به قدرت رسیدند، نیز تمایل خود را به نزدیک شدن به اتحادیه اروپا اعلام می‌کردند. علی‌رغم این تمایل، به‌لحاظ تاریخی، می‌توان مولداوی را کشوری دانست که در کشاکش شرق و غرب قرار گرفته و به‌شدت از رقابت‌های موجود متأثر شده است. همه این عوامل، همگرایی مولداوی را با اتحادیه اروپا طی دهه‌های گذشته تحت تأثیر قرار داده است. باین حال، طی سال‌های گذشته، روابط اقتصادی اتحادیه اروپا با مولداوی در دو حوزه مهم تجارت و سرمایه‌گذاری چشمگیر و قابل توجه بوده است. البته، در هر دو حوزه نیز تأثیرات قدرت هنجاری و اعمال سازوکار مشروط‌بودن اتحادیه اروپا به‌شکل جدی و تأثیرگذار جریان داشته است. در ادامه، بیشتر بدان خواهیم پرداخت.

مناسبات اقتصادی و تجاری میان مولداوی و اتحادیه اروپا از ابتدای استقلال این کشور آغاز شد. در سال‌های ۱۹۹۳ و ۱۹۹۴م، نخستین تلاش‌های دیپلماتیک مولداوی برای آغاز مذاکرات تجاری با اتحادیه اروپا شکل گرفت. همان‌طور که گفتیم، در جریان فرایند اروپایی‌شدن و تحت تأثیر قدرت هنجاری، اتحادیه اروپا در قالب سازوکار مشروط‌بودن، مشوق‌هایی مانند کمک‌های مالی، موافقتنامه‌های دوجانبه، دسترسی به بازار یا روابط نهادی را با دولت‌های غیرعضو مطرح کرد، مشروط بر اینکه از خواسته‌های اتحادیه اروپا پیروی و هنجارها و ارزش‌های اروپایی را در دستور کار خود قرار دهند. در مورد مولداوی نیز بر همین اساس، موافقتنامه مشارکت و همکاری (PCA) در نوامبر ۱۹۹۴م به امضای طرفین رسید و در ۱ ژوئیه ۱۹۹۸م لازم‌الاجرا شد. مولداوی این قرارداد را نخستین گام به‌سوی پیوستن به اتحادیه اروپا می‌دانست که برای نخستین بار یکی از اهداف اصلی سیاست خارجی مولداوی در ۱۹۹۵م شناسایی شد. علاوه بر این، اتحادیه اروپا و مولداوی تصمیم گرفتند که مقررات مربوط به تجارت، حتی قبل از تصویب این قرارداد، اعمال شود. اتحادیه اروپا به‌طور رسمی روابط خود را با مولداوی از طریق امضای این قرارداد برقرار کرد؛ لذا، این سند اصلی‌ترین و مهم‌ترین سند ایجاد روابط بین اتحادیه اروپا و مولداوی است.

نخستین گام‌های مهم در آزادسازی تجارت دوجانبه بین اتحادیه اروپا و مولداوی از ۲۰۰۵م با طرح عمومی ترجیح‌ها و متعاقباً در ۲۰۰۸م با ترجیح‌های تجاری خودگردان (ATP)^۱ برداشته شد. اتحادیه اروپا به‌طور یک‌جانبه بازار خود را باز کرد و سهمیه‌ها برای کالاهای خاص حفظ شد (Austers et al., 2016: 165). موافقتنامه ترجیح‌های تجاری خودگردان با مولداوی را می‌توان یکی از نمونه‌های کامل استفاده از سازوکار مشروط‌بودن از دید اتحادیه اروپا دانست. بر اساس این سند، مولداوی به‌شرط رعایت مواردی از قبیل تأیید مبدأ کالا، احترام به روش‌های همکاری اداری با اتحادیه، همکاری برای جلوگیری از هرگونه خطر تقلب، عدم اعمال هرگونه محدودیت برای کالاهای وارداتی از اتحادیه اروپا، اجرای اولویت‌های برنامه اقدام اتحادیه می‌تولند کالاهای خود را در بازار اروپا به فروش برساند (Litra, 2011: 13).

در مارس ۲۰۱۲م، مذاکرات بین مولداوی و اتحادیه اروپا درباره ایجاد منطقه تجارت آزاد عمیق و همه‌جانبه به‌عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از موافقتنامه مشارکت

1. autonomous trade preferences

آغاز شد. در ۲۷ ژوئن ۲۰۱۴م، اتحادیه اروپا و مولداوی موافقتنامه مشارکت، مشتمل بر موافقتنامه مناطق تجارت آزاد عمیق و همه‌جانبه، را امضا کردند که در ژوئیه ۲۰۱۶م لازم‌الاجرا شد. این سند، روابط سیاسی و اقتصادی مولداوی را با اتحادیه اروپا تقویت کرد. با امضای این موافقتنامه، مولداوی متعهد شد که سیاست‌های داخلی خود را بر اساس قوانین و رویه اتحادیه اروپا اصلاح کند. بر این اساس، اتحادیه اروپا در ازای اصلاحات عمیق، مزایای بی‌شمار حضور در قرارداد آزاد تجاری با اتحادیه را به مولداوی بخشید (Carmona et al., 2023).

بر اساس این موافقتنامه، منطقه تجارت آزاد بین اتحادیه اروپا و مولداوی مطابق با اصول سازمان تجارت جهانی ایجاد می‌شود. این توافق، موارد زیر را شامل می‌شود؛ حذف عوارض واردات برای بیشتر کالاهای مبادله‌شده بین اتحادیه اروپا و مولداوی، دسترسی متقابل گسترده به تجارت خدمات، امکان ایجاد شرکت تابعه یا شعبه هم برای شرکت‌های اتحادیه اروپا و هم برای شرکت‌های مولداوی بدون تبعیض، بهره‌مندی مولداوی از تعرفه‌های کاهش‌یافته یا حذف‌شده برای کالاهای خود و افزایش بازار خدمات و بهبود شرایط سرمایه‌گذاری و دسترسی بدون عوارض گمرکی و بدون سهمیه برای تقریباً همه کالاهای مولداوی به بازار اتحادیه اروپا (Eeas, 2023).

به‌طور کلی، موافقتنامه ایجاد منطقه تجارت آزاد عمیق و همه‌جانبه از بعد تجاری، ناظر بر لزوم کاهش تعرفه‌های واردات و صادرات (با استثنای دوره‌های انتقال خاص که بیشتر مربوط به محصولات کشاورزی است) و اتخاذ قوانین مبدأ مبتنی بر کنوانسیون پان-یورو مدیترانه^۱ است. از بعد عمیق، در این سند، کاهش موانع غیرتعرفه‌ای، از جمله اقدام‌های ایمنی مواد غذایی، بهداشتی و گیاهی، استانداردهای فنی برای محصولات صنعتی و نزدیک‌شدن به استانداردهای اتحادیه اروپا در بخش‌های مختلف دنبال شده است. از بعد جامع آن نیز تسهیل دسترسی به بازار برای کالاها، مالکیت معنوی، گمرک و تسهیل تجارت، تجارت الکترونیکی راه‌حل‌های تجاری و رفع موانع فنی تجارت، تجارت خدمات، شفافیت، توسعه پایدار، حل‌وفصل اختلاف‌ها و میانجیگری و مقابله با انحصار و تقویت رقابت در نظر بوده است (Adarov & Havlic, 2016: 18-19).

در این برنامه، روند تدریجی حذف عوارض گمرکی و وارداتی با دوره انتقالی تا پنج سال برای محصولات صنعتی و کشاورزی پیش‌بینی شده است. آمار موجود

1. Pan-Euro-mediterranean convention

نشان می‌دهد افزایش سهم اتحادیه اروپا در کل صادرات مولداوی، به‌ویژه از زمان اجرایی شدن موقت این موافقتنامه در سپتامبر ۲۰۱۴م، است. در ۲۰۱۵م، صادرات به اتحادیه اروپا از ۵۱/۵ درصد ثبت‌شده در ۲۰۰۸م به ۶۱/۹ درصد رسید. حجم واردات مولداوی از اتحادیه اروپا به میزان کمتری افزایش داشت و به ۴۹ درصد کل واردات این کشور، در مقایسه با ۴۳ درصد در سال ۲۰۰۸م، رسید. البته، یکی از دلایل افزایش سهم اتحادیه اروپا در صادرات مولداوی، کاهش قابل توجه تجارت این کشور با روسیه، اوکراین و سایر کشورهای مستقل مشترک‌المنافع بین سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵م بود. به‌طور مثال، صادرات به روسیه در سال ۲۰۱۵م در مقایسه با سال ۲۰۱۳م به یک‌سوم کاهش یافت. این امر ناشی از موانع تجاری و بیشتر با انگیزه سیاسی است که مقام‌های روسیه در نتیجه امضای موافقتنامه مولداوی با اتحادیه اروپا اعمال کردند. در جدول ۲، افزایش سهم اتحادیه اروپا در صادرات مولداوی طی سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۵م در مقایسه با سهم روسیه نشان داده شده است (Austers et al., 2016: 166-167).

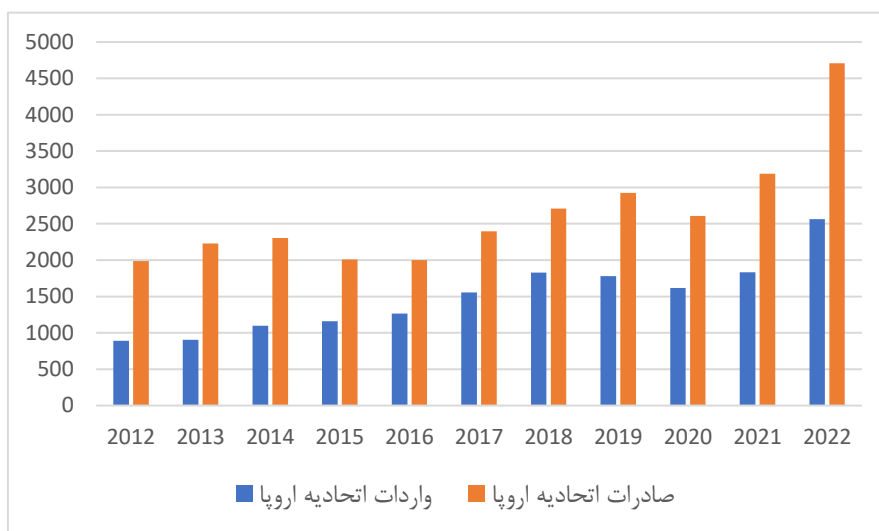
جدول ۲. آمار تبادل تجاری مولداوی با اتحادیه اروپا و روسیه (میلیون دلار)

	۲۰۱۵م				۲۰۱۳م			
	میزان درصد	میزان واردات	درصد	میزان صادرات	میزان درصد	میزان واردات	درصد	میزان صادرات
اتحادیه اروپا	۴۹	۱۹۵۴	۶۱/۹	۱۲۱۸	۴۵	۲۴۷۲	۴۶/۸	۱۱۳۷
روسیه	۱۳/۴	۵۳۶	۱۲/۲	۲۴۱	۱۴/۴	۷۸۸	۲۶	۶۳۲

منبع: (Austers et al., 2016: 167)

به‌طور کلی، می‌توان گفت که اجرای موافقتنامه منطقه تجارت آزاد عمیق و همه‌جانبه بسیار مثبت بوده است، زیرا تجارت بین مولداوی و اتحادیه اروپا در ۲۰۱۷م به میزان ۱۸ درصد (به ۴ میلیارد یورو) افزایش یافت. علاوه بر این، اتحادیه اروپا به شریک تجاری اصلی و بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار در مولداوی تبدیل شد. در ۲۰۲۰م، اتحادیه اروپا حدود ۶۷ درصد از کل صادرات مولداوی و ۵۳ درصد از کل تجارت آن را به خود اختصاص داد (Josan & Nofit, 2019: 19). در مرکز روابط بین مولداوی و اتحادیه اروپا، کمک‌های مالی اتحادیه قرار دارد. پرداخت این کمک‌ها از ۱۹۹۱م آغاز شد و از همان ابتدا، در چارچوب اعمال قدرت هنجاری و بر مبنای سازوکار مشروط‌بودن، اتحادیه اروپا پرداخت این

کمک‌های مالی را منوط به انجام دادن اصلاحاتی از قبیل موارد زیر دانست: تقویت موقعیت مالی مولداوی، اتخاذ سیاست مالی مناسب به منظور کاهش نسبت بدهی به تولید ناخالص داخلی، افزایش شفافیت و مدیریت بودجه عمومی، بهبود فضای کسب‌وکار و ایجاد شرایط بهتر برای بخش خصوصی (Litza, 2011: 13). تردیدی وجود ندارد که اتحادیه اروپا انتظار دارد در ازای تأمین مالی، شاهد تغییر باشد و مولداوی برای اجرای این تغییر به حمایت مالی نیاز دارد.

منبع: (European Commission, 2023b)

شکل ۲. تبادلات تجاری اتحادیه اروپا و مولداوی (۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲م)

طی سال‌های ابتدایی دهه ۲۰۰۰م، به دنبال افزایش تمایل احزاب حاکم در مولداوی به همگرایی با اتحادیه اروپا، منابع کمک اروپا به این کشور نیز به طور قابل توجهی رشد کرد. اتحادیه اروپا بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۶م، ۱۷۳ میلیون یورو به مولداوی اعطا کرد که بیشتر تحت کمک‌های فنی برای کشورهای مشترک‌المنافع (TACIS)^۱ و برنامه امنیت غذایی بود. در سال ۲۰۰۷م، ابزار همسایگی و مشارکت اروپا (ENPI)^۲ به منبع اصلی کمک اروپا به مولداوی تبدیل شد تا از طریق حمایت بودجه‌ای و کمک‌های فنی، با هدف حمایت از توسعه دموکراسی و حکمرانی خوب، اصلاحات نظارتی و ظرفیت‌سازی اداری، و کاهش

1. technical assistance for the commonwealth of independent states
2. European neighbourhood and partnership instrument

فقر و رشد اقتصادی به اقتصاد مولداوی کمک کند. در این چارچوب، ۲۹۰/۷ میلیون یورو برای مولداوی تا سال ۲۰۱۰م در نظر گرفته شد. نکته مهم این است که در این مقطع زمانی، مولداوی پس از فلسطین دومین دریافت کننده کمک سرانه اتحادیه اروپا بود (Całus & Kosienkowski, 2018: 9).

به دنبال پیروزی ائتلاف طرفدار اروپا در انتخابات پارلمانی مولداوی در ۲۹ ژوئیه ۲۰۰۹م، فصل جدیدی در روابط این کشور با اتحادیه اروپا آغاز شد. در همین راستا، اتحادیه اروپا از مولداوی برای اجرای اصلاحات کلیدی حمایت مالی ملموس و فزاینده‌ای کرد. بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳م، مولداوی ۵۵۰ میلیون یورو کمک به دست آورد. در سال ۲۰۱۴م، اتحادیه اروپا با بیش از ۱۳۰ میلیون یورو از مولداوی حمایت کرد (Całus & Kosienkowski, 2018: 11-12).

طی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۲۰م، کل کمک اتحادیه اروپا به مولداوی، از طریق ابزار همسایگی اروپا (ENI)^۱، شامل حمایت بودجه، کمک‌های فنی و کمک سیاستی، ۶۱۰ تا ۷۴۶ میلیون یورو برآورد شد که مشروط به پیشرفت اصلاحات بوده است. پس از بیانیه شورا در فوریه ۲۰۱۶م، اتحادیه اروپا و مقام‌های مولداوی روی نقشه راه اصلاحات اولویتدار با هدف راه‌اندازی مجدد اصلاحات ساختاری کلیدی به توافق رسیدند. علی‌رغم برخی نگرانی‌های اتحادیه اروپا، پیشرفت در اجرای آن قلیل توجه بود که به پیشنهاد کمک ۱۰۰ میلیون یورویی اتحادیه به مولداوی در ژانویه ۲۰۱۷م انجامید. ابطال انتخابات شهرداری کیشیناو در ۳ ژوئن ۲۰۱۸م و به‌طور غیرشفاف باعث شد کمک‌های مالی اتحادیه اروپا دوباره متوقف شود. قطعنامه انتقادی پارلمان اروپا در ۵ ژوئیه ۲۰۱۸م، ابطال انتخاباتی را محکوم کرد. در این انتخابات نامزد مخالف، آندری ناستاسه^۲، پیروز شده بود (Josan & Nofit, 2019: 16). همین تصمیم اتحادیه اروپا در قبال مولداوی نیز در قالب اعمال قدرت هنجاری تفسیر می‌شود.

کمک‌های مالی اتحادیه اروپا در حوزه کشاورزی نیز در طرحی کلان با عنوان «برنامه نهادسازی جامع»^۳ تدوین شده است. در این برنامه، حدود ۴۱ میلیون یورو طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۴م به مولداوی اختصاص داده شد. اروپا این کمک‌ها را به جلب نظر کشاورزان آسیب‌دیده از تحریم‌های روسیه تخصیص داد (Brown, 2015: 18).

1. European neighborhood instrument
2. Andrei Nastase
3. Comprehensive Institution Building Programme

یکی دیگر از کمک‌هایی که کمیسیون اروپا برای مولداوی تصویب کرد، کمک‌های مالیۀ کلان^۱ بود. نخستین قسط این کمک‌ها در ژوئیۀ ۲۰۱۸م به این کشور اعطا شد. اما، پس از بحران سیاسی در کیشیناو، ادامۀ پرداخت آن متوقف شد. در ادامۀ و در ۲۰۱۹م، دوبارۀ پرداخت این کمک‌ها از سر گرفته شد. تاکنون، بلنک سرمایه‌گذاری اروپا در چهارده طرح به ارزش ۵۵۰/۵۵۷ میلیون دلار در مولداوی مشارکت کرده است (نیکنامی، ۱۴۰۰: ۳۰۱-۳۰۲).

بانک اروپایی بازسازی و توسعه در ۲۰۲۲م، در مجموع در چهارده طرح در مولداوی، ۵۲۵ میلیون یورو سرمایه‌گذاری کرد تا در شرایط بحرانی و پرتلاطم ناشی از جنگ روسیه با اوکراین، از این کشور کوچک حمایت کند. درحالی‌که مولداوی با تورم بالا و بحران انرژی جهانی ناشی از پیامدهای جنگ، همچنین هجوم پناهندگان از اوکراین همسایه دست‌وپنجه نرم می‌کرد، سرمایه‌گذاری سالانۀ بانک در مقایسه با سال ۲۰۲۱م، پنج برابر شد. از جمله نکات برجستۀ فعالیت این بانک در سال ۲۰۲۲م، تلاش‌های آن برای کمک به مولداوی برای حفاظت از امنیت انرژی خود در میان قیمت‌های فزاینده انرژی بود. مولداوی به‌شدت به گاز طبیعی وارداتی از روسیه وابسته بود و بانک ۳۰۰ میلیون یورو به دولت وام داد تا منابع گاز خود را متنوع کند (EBRD, 2023).

۵. نتیجه‌گیری

همان‌طور که در این مقاله دیدیم، سیاست همسایگی اروپایی و به‌طور مشخص، ابتکار مشارکت شرقی تحت تأثیر قدرت هنجاری و تأکید بر سه هنجار دموکراسی، احترام به حقوق بشر و حاکمیت قانون، به‌سوی فعال‌شدن سازوکار مشروط‌بودن پیش‌رفته است. اتحادیه اروپا از هر دو نوع مشروط‌بودن مثبت و منفی در روابط خارجی خود استفاده می‌کند. البته، در استفاده از این سازوکار، اولویت با مشروط‌بودن مثبت، مبتنی بر این فرض بوده است که بهترین گزینه برای برقراری رابطۀ دموکراتیک و دوستانه، همچنین برای داشتن رفاه و ثبات طولانی‌مدت در مرزهای اتحادیه اروپاست. بر اساس این اولویت، اتحادیه اروپا به شرط آنکه دولت هدف شرایط را رعایت کند پاداش را می‌پردازد؛ در صورت عدم‌رعایت آن، از اعطای پاداش خودداری می‌کند.

در خصوص دو مورد مطالعه این مقاله، یعنی بلاروس و مولداوی، نیز بررسی

1. Macro-Financial Assistance

سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در طول سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۲۲ م در قبال این دو کشور، نشان می‌دهد که در بعد اقتصادی، به استفاده از سازوکار مشروط‌بودن به شکل جدی توجه شده است. برای روشن‌تر شدن این موضوع، دو شاخص اصلی حجم تجارت این دو کشور با اتحادیه اروپا و میزان کمک‌های مالی و سرمایه‌گذاری اتحادیه اروپا را در این دو کشور در نظر گرفتیم. بررسی آمار و نمودارهای مربوط نشان می‌دهد، علی‌رغم وجود برخی استثناها، به‌طور کلی وضعیت این دو شاخص، تابعی از میزان تحقق هنجارهای اروپایی در دو کشور بلاروس و مولداوی است. به عبارت دیگر، اتحادیه اروپا با اولویت قائل‌شدن برای هنجارهای خود، تلاش کرده است تا روابط اقتصادی خود را با دو کشور عضو ابتکار مشارکت شرقی، بر اساس میزان اهتمام آن‌ها به رعایت اصول و هنجارهایی از قبیل دموکراسی، احترام به حقوق بشر و حاکمیت قانون، تنظیم کند.

به‌طورمثال، می‌توان به تعلیق روند تصویب موافقتنامه مشارکت و همکاری اتحادیه اروپا با بلاروس در سال ۱۹۹۷ م، به دنبال تلاش لوکاشنکو برای تغییر قانون اساسی و تمدید دوره ریاست‌جمهوری خود در همه‌پرسی سال ۱۹۹۶ م، همچنین افزایش سرکوب مخالفان مستقل اشاره کرد. همچنین، اعمال تحریم‌های متعدد اتحادیه اروپا علیه بلاروس در مقاطع مختلف، به دلایل مرتبط با عدم رعایت هنجارهای اروپایی صورت گرفته است.

در خصوص مولداوی نیز همین رویه قابل مشاهده است، با این تفاوت که مولداوی از حیث توجه به رعایت هنجارهای اروپایی، وضعیت بسیار بهتری در مقایسه با بلاروس داشت. بر همین اساس، روابط این کشور با اتحادیه اروپا در قالب ابتکار مشارکت شرقی پیشرفت قابل توجهی داشته است. امضای موافقتنامه تجارت آزاد عمیق و همه‌جانبه میان مولداوی و اتحادیه اروپا را در سال ۲۰۱۴ م می‌توان نقطه عطفی در این روابط به‌شمار آورد. در خصوص کمک‌های مالی اتحادیه اروپا به مولداوی نیز همین رویه قابل مشاهده است. بنابراین، در این مقاله تلاش کردیم تا در پاسخ به پرسش اصلی مقاله، این گزاره مهم را تأیید کنیم که تأکید اتحادیه اروپا بر هنجارهای دموکراسی، احترام به حقوق بشر و حاکمیت قانون، بر اساس منطق نتیجه، باعث شده است سازوکار مشروط‌بودن در بعد اقتصادی سیاست خارجی اتحادیه اروپایی فعال شود.

تعارض منافع

این مقاله مشمول هیچ گونه تعارض منافع نیست.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان در تألیف این مقاله مشارکت یکسان داشته‌اند.

اصول اخلاقی

نویسندگان در انتشار این مقاله، به‌طور کامل از اخلاق نشر، از جمله سرقت ادبی، سوءرفتار، جعل داده‌ها یا ارسال و انتشار دوگانه پرهیز داشته‌اند؛ منفعت تجاری در این راستا وجود ندارد. این مقاله حاصل تحقیقات خود نویسندگان است و اصالت محتوای آن را اعلام داشته‌اند.

دسترسی به داده‌ها

در صورت نیاز به اطلاعات بیشتر در خصوص نحوه تجزیه و تحلیل داده‌ها در این مقاله، با نویسنده مسئول مکاتبه فرمایید.

منابع

- ثاقب ح، حسینی م، مرادپور ف. (آماده انتشار). «ارزیابی همگرایی منطقه‌ای ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس». *مطالعات کشورها*. ۱-۳۷، انتشار آنلاین از ۲ تیر ۱۴۰۳. doi: <https://doi.org/10.22059/JCOUNTST.2024.371179.1101>
- شیرغلامی خ. (۱۳۹۶). مبانی سیاست خارجی هنجاری: مطالعه موردی اتحادیه اروپایی. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- نیکنامی ر. (۱۴۰۰). «سیاست همسایگی اروپا و تأثیر آن بر توسعه سیاسی جمهوری مولداوی». *فصلنامه سیاست*. ۵۱(۱): ۲۹۱-۳۱۶. doi: 10.22059/jpq.2021.304032.1007603
- (۱۳۹۹). «سیاست همسایگی اروپا و تأثیر آن بر همگرایی اتحادیه اروپا و جمهوری مولداوی». *مطالعات اوراسیای مرکزی*. ۱۳(۲): ۶۸۱-۷۰۸. doi: 10.22059/JCEP.2020.308093.449944

- Adarov A, Havlic P. (2016). "Benefits and costs of DCFTA: Evaluation of the impact on Georgia, Moldova and Ukraine". Joint working paper by the Vienna Institute for International Economic Studies and Bertelsmann Stiftung. <http://www.ape.md/wp-content/uploads/2019/03/EU-MD-relations.pdf>.
- Austers A, Bruge I, Spruds A. (2016). "Dilemmas of Europeanisation: Political choices and economic transformations in the eastern partnership countries". Riga: *Latvian Institute of International Affairs, Friedrich-Ebert-Stiftung*.
- Bosse G. (2017). "EU-Belarus relations in the context of the European Neighbourhood Policy". *The European Neighbourhood Policy Routledge*.

- Routledge Handbook. [routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315691244-26](https://doi.org/10.4324/9781315691244-26). (Accessed on 20 Jun 2018)
- (2012). "A partnership with dictatorship: Explaining the paradigm shift in European Union policy towards Belarus". *Journal of Common Market Studies*. 50(3): 367-384. doi: 10.1111/j.1468-5965.2012.02246.x.
- Brown JE. (2015). *Europeanization Postponed: The Role of Veto Players in Shaping Convergence with the EUs Conflict Resolution & Internal Market Integration Policies in Moldova & Georgia*. Chapel Hill.
- Calus K, Kosienkowski M. (2018). "Relations between Moldova and the European Union". *The European Union and Its Eastern Neighbourhood: Europeanisation and Its Twenty-First-Century Contradictions*. Edited by Flenley P, Mannin M. Manchester University Press. 99-113.
- Carmona F, Csaszi L, Herman VC. (2023). "Three Eastern partnership neighbors: Ukraine, Moldova and Belarus, European Parliament". europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/171/three-eastern-partnership-neighbours-ukraine-moldova-and-belarus.
- Cohen V, Akulich I, Sverlov A. (2018). "An overview of foreign trade and economic relations of the Republic of Belarus with the EU and Lithuania". *Ekonomika*. 97(1): 24-31. doi: 10.15388/Ekon.2018.1.11776.
- Commission of the European Communities. (2006). "What the European Union could bring to Belarus". *Non-Paper*. europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/d-by20071025_16/d-by20071025_16en.pdf.
- de Bardeleben J. (2021). "The European Union's Eastern partnership: Bold ambitions in a troubled region". CGAI: *Canadian Global Affairs Institute*. Canada. policycommons.net/artifacts/2327344/the-european-unions-eastern-partnership/3087946/ (Assecced on 15 Jan 2024). CID: 20.500.12592/grfzqt.
- Deen B, Zweers W. (2021). *The Eastern Partnership: Three dilemmas in a time of troubles*. Clingendael Institute.
- EBRD: European Bank for Reconstruction and Development. (2023). "EBRD invests a record €525 million in Moldova in 2022". [ebrd.com/news/2023/ebird-invests-a-record-525-million-in-moldova-in-2022-.html](https://www.ebrd.com/news/2023/ebird-invests-a-record-525-million-in-moldova-in-2022-.html).
- Eeas. (2023). "The European Union and the Republic of Moldova". eeas.europa.eu/moldova/european-union-and-republic-moldova_en?s=223.
- (2021). "European Neighbourhood Policy". https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-neighbourhood-policy_en.
- Euneighbourseast. (2021). "The EU's new investment plan for the Eastern partners". euneighbourseast.eu/news/explainers/eus-new-investment-plan-for-the-eastern-partners.
- European Commission. (2024). *EU Sanction Map*. sanctionsmap.eu/#/main/details/2/lists?search=%7B%22value%22:%22%22,%22searchType%22:%7B%7D%7D.
- (2023a). *EU Trade Relations with Belarus*. policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/belarus_en.
- (2023b). *EU Trade Relations with Moldova*. policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/moldova_en#:~:text=The%20DCFTA%20sets%20up%20a,in%20services%20for%20both%20partners.
- (2022a). *Countries of the Region: Belarus*. neighbourhoodenlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/belarus_en.
- (2022b). *European Union, Trade with Belarus*. webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_belarus_en.pdf.

- (2021). "The European Union outlines a €3 billion economic support package to a future democratic Belarus". ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2685.
- Gerrits A. (2009). *Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion*. Netherlands Institute of International Relations, Clingendael.
- European Council. (2022). "Eastern Partnership policy beyond 2020". <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/eastern-partnership-policy-beyond-2020/>.
- European Neighbourhood Policy Strategy Paper. (2004). https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-01/2004_communication_from_the_commission_-_european_neighbourhood_policy_-_strategy_paper.pdf.
- Gerrits A. (2009). *Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion*. Netherlands Institute of International Relations, Clingendael.
- Grodzicki T. (2022). Trade Flows Between the European Union and the Eastern Partnership Countries: Dynamics and Prospects. *Nowa Polityka Wschodnia*. 4(35): 145-160.
- Hartwell ChA, Bornukova K, Kruk D, Zoller-Rydzek B. (2022). *The Economic Reconstruction of Belarus: Next Steps After a Democratic Transition*. European Parliament. [europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU\(2022\)653663](https://europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU(2022)653663).
- Josan S, Nofit L. (2019). "How the association agreement changed EU-Moldova relation? Where is Moldova in the AA/DCFTA implementation process and why?". *Foreign Policy Association*. [ape.md/wp-content/uploads/2019/03/EU-MD-relations.pdf](https://www.fpa.md/wp-content/uploads/2019/03/EU-MD-relations.pdf). (Accessed on 2 March 2019). doi: 10.7765/9781526109118.00017.
- Litra L. (2011). "The EU's conditionality in the case of Moldova (2001-2009): failure or success?". *SPES Policy Papers*. Berlin: Institut für Europäische Politik e.V. (IEP). nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-394230.
- Manners I. (2002). "Normative power Europe: A contradiction in terms?". *JCMS*. 40(2): 235-58.
- Marin A. (2011). Saving What Can Be: What the Eastern Partnership Could (Still) Bring to Belarus. Report number, Estonian Centre for Eastern Partnership.
- Mirel P. (2021). The Eastern Partnership, between Resilience and Interference. *Schuman Papers* no 589.
- Niknami R. (2021). "European neighborhood policy and its influence on the political development of the Republic of Moldova". *Politics Quarterly*. 51(1): 291-316. doi: 10.22059/jpq.2021.304032.1007603. [in Persian]
- (2019). "European neighborhood policy and its impact on the convergence of the European Union and the Republic of Moldova". *Central Eurasian Studies*. 13(2): 681-708. doi: 10.22059/JCEP.2020.308093.449944. [in Persian]
- Parmentier F. (2010). "Moldova, a Major European Success for the Eastern Partnership?". *Schuman Papers*. No 186.
- Przetacznik J, Russell M. (2021). *EU-Belarus relations: State of play – Human rights situation*. European Parliamentary Research Service. [europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698806/EPRS_BRI\(2021\)698806_EN.pdf](https://europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698806/EPRS_BRI(2021)698806_EN.pdf).
- Rabchuk D, Zabaronak H. (2023). "Belarus-EU: Trade and Perspectives of integration". *BEROC Working Paper Series*. WP no. 76. beroc.org/en/publications/working_papers/belarus-eu-trade-and-perspectives-of-integration/.
- Sagheb H, Hosseini M, Moradpour F. (in Press). "An evaluation of regional convergence of Iran and PGCC". *Countries Studies*. Online Published 2024; 1-37. doi: <https://doi.org/10.22059/JCOUNTST.2024.371179.1101>. [in Persian]

- Schimmelfennig F. (2018). "Beyond enlargement: Conceptualizing the study of the European neighbourhood policy". Edited by Schumacher T, Marchetti A, Demmelhuber Th. *The Routledge Handbook on the European Neighbourhood Policy*. Abingdon: Routledge: 17-27.
- (2012). "Europeanization beyond Europe. European Community Studies Association Austria (ECSA-A): *Living Reviews in European Governance* (LREG). Institute for European Integration Research (EIF). doi: 10.12942/lreg-2012-1.
- (2005). "The International Promotion of Political Norms in Eastern Europe: A *Qualitative Comparative Analysis*." Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series 5 (28).
- Shirgholami Kh. (2017). *The Basics of Normative Foreign Policy: A Case Study of the European Union*. Ministry of Foreign Affairs Publications. [in Persian]
- Skolimowska A. (2015). "The European Union as a 'Normative Power' in international relations". *Theoretical and Empirical Challenges, Yearbook of Polish European Studies*. 18/2015: 111-131.
- Smith KE. (1997). "The use of political conditionality in the EU's relations with third countries: How effective?". *EUI SPS*. hdl.handle.net/1814/287.
- Whitman RG, Wolff S. (2010). *The European Neighbourhood Policy in Perspective: Context, Implementation and Impact*. Palgrave Studies in European Union Politics.
- Zagorsky A. (2011). "Eastern partnership from the Russian perspective". *IPG* No. 3/2011, Internationale Politik und Gesellschaft, Berlin.. 41-61. <https://gemstones.eu/uploads/publications/enp-literaturereviewwithcovers.pdf>.